

Tanulás és személyiség

A tanulás eredménye, a tudás jól meghatározható személyi és környezeti tényezők erőterében alakul. A személyi és környezeti tényezők összefüggéseinek ismerete hozzásegíthet a tanulási tevékenység s a tanuló egész viselkedérendszerének tudatos önirányításához, a zavarok csökkentéséhez és a tanulási teljesítmény fokozásához.

A műszaki és tudományos ismeretek rohamos növekedése s a nagytömegű információ lassúbb ütemű feldolgozása az oktatás keretei között a tanulás kérdését világviszonylatban az érdeklődés homlokterébe állította. Az egyik utóbbi UNESCO-értekezleten derült ki, hogy a mai iskolából kikerülő tanulók átlagban 15—20 évvel maradtak el a tudomány valóságos fejlődésétől. Ez a meggondolkoztató tény nagy történelmi-társadalmi kérdést takar, melynek erőviszonyait a népek egyenlőtlen fejlettsége, a gyarmati és nemzetiségi állapotban élő tömegek, társadalmi osztályok és foglalkozási rétegek szerep- és helyzetbeli különbsége s nem utolsósorban hatalmi alakulatok versengése magyarázza. Az UNESCO megállapítása a természettudományi és műszaki ismeretekre céloz. Bonyolítja a helyzetet a korszerű humán és ideológiai műveltség tekintetében fennálló sokkal nagyobb méretű fáziskésés. Összemberi szempontból is sorsdöntő ez a lemaradás, mivel az ember viselkedésrendszerén belül a kollektív cselekedetek indítékainak forrásvidéke nagyrészt a humán kultúrközeg területére esik. Az emberiség napirenden levő kérdéseit nem oldhatja meg egy olyan világ, amely korszerű műszaki műveltséget biztosítana ugyan, de ezt a műveltséget olyan cselekvések hasznosítják, amelyeknek indítását, megtervezését és végrehajtását a cselekvő személyétől idegen hatalmi érdekek vezérlik. Ilyen körülmények között az elidegenedés és elembertelenedés folyamata még akutabbá lobosodhatik.

A problémák megoldásának egyik útja az oktatás ütemkésésének megszüntetése. Korunknak ez az alapvető társadalmi szüksége sürgeti a jelenlegi alacsony hatásfokú oktatás helyett egy nagyobb hatásfokú oktatási rendszer kiépítését. A pedagógia a lélektannal, szociológiával, kibernetikával és egyéb tudományokkal karöltve a kérdés megoldását több oldalról közelíti. A didaktika a tudomány logikai rendjébe igyekszik beilleszkedni, az oktatási munka nagyobb hatékonysága érdekében az alkotó gondolkodás fejlesztése, az értelmi tevékenységek algoritmizálása, a programozott tárgyi modellezés, a tanulási és oktatási folyamatok programozása és gépesítése kezd előtérbe kerülni. Elméleti és gyakorlati elgondolások tömege jelzi, hogy a kérdésköteg egyik döntő láncszeme a tanulás.

Lazított formában a tanulási tevékenységre alkalmazva W. R. Ashbynak a szellemi képességerősítőkre vonatkozó elvét, emberi szempontból a tanulás szerepe különleges hangsúlyt kap. Az ember minden olyan alkalommal fokozza lehetőségeit, amikor valamilyen módon képességeit erősíti. Ashby testi (power-amplifier) és szellemi (intelligence-amplifier) képességerősítőket különít el. Az előbbieket csoportjába tartoznak az eszközök, szerszámok és a gépek. Ezekre épül eddigi civilizációnk egésze. Ashby szerint elérkezett az ideje, hogy olyan eljárásokat és gépeket gondoljunk ki, amelyek szellemi képességeinket fokozzák s amelyeknek történelmi értéke a fizikai képességerősítőkkal ér fel. Ezek az erősítők adott esetben évmilliók időmegtakarítást is jelenthetnek. A tanulás az állat és az ember viselkedérendszerében eltérő szinten ugyan, de képességerősítő rendszerként működik, s az erősítőknek mintegy élő mintája. Már Bacon megállapította, hogy a tudás hatalom, azt pedig, hogy a tudás tanulás következménye, a közgondolkodás is jól tudja.

Zárt és nyitott rendszerű tanulás

A tanulás útján megvalósuló képességfokozódás arculata más az állatnál és más az embernél. Állati szinten a tanulás zárt és ismétlődő viselkedési rendszerben történik. A belső indítékok és külső feladathelyzetek változásai túl kicsik ahhoz, hogy az így előállott dinamikai szint szétfeszítse az egy helyben mozgó zárttságot. Ezért van az, hogy az állat kiszolgáltatottsága a természettel szemben napjainkban is ugyanolyan mértékű, mint a távoli múltban.

Az embernél ez a függőségi viszony lényeges változást mutat. A sajátos közösségi gyakorlatban felhalmozott tapasztalattömeg a belső indítékok és külső feladatok szorítása folytán adott szakaszban olyan dinamikai szintet ért el, hogy alapul szolgálhatott egy nyitott, önmagát fokozó és időben fejlődő tanulási cselekvéssornak. Az ember úgy tevékenykedett, hogy feldolgozott tapasztalatai alapján termelt, felfedezett és feltalált, egy szóval: alkotott. Önmaga lehetőségeit felfokozó munkájában természeti törvényeket ismert meg, s ennek arányában szabaddá és függetlenné vált, de függő és felelőségi viszonyba került önmagával és társaival szemben. Úgy is mondhatnánk, hogy a tanulás eredménye, a tudás az embernek nemcsak szabadságot biztosított, de kötötte és ennél fogva kötelezte is.

A tanulás így vázolt alakulására vonatkozólag dialektikus mélységeket tár fel az információelméleti megközelítés. A tanuló emberösből kell kiindulnunk, akinek ideganyagában fejlődése folyamán strukturált, dinamikus sztereotípiák állandósultak. Ezek a magas szinten szerveződött ideganyagi közegben kondicionálódó szerkezetek működésre kész szerkezetek voltak és alkalmasak információk betáplálására, illetve feldolgozására, tárolására és felhasználására. Ezeknek a működéseknek és szerkezeteknek a keletkezése, állandósulása és fejlődése információhalmazódással függött össze. A gyarapodó információ egyrészt a fennmaradást segítette elő, másrészt a fejlődést mutatta.

Az információk felhasználásában a minta elődöktől örökölt, az alkalmas minták mögött pedig sikeres választások végtelen sorozata áll. Az alkalmasnak bizonyult tapasztalatok működésre kész képességekben örököltöttek. Változott környezeti feltételek esetén az alkalmatlannak bizonyult eddigi képességek a tárolt információk tartalékaiból erősödtek fel és igazodtak az új helyzethez. A fajtában tárolt tapasztalat ilyenformán képességerősítőként épült bele minden egyedbe, egyedi és környezeti feltételektől függően működtek, s az esetleges haladást is elősegítették.

Az állatnál az információfelhalmozódás s ennek felhasználása képességerősítőként nem volt rendszerbontó erejű. Az embernél viszont mind az információátörölődési, mind pedig a képességerősödési folyamat robbanásos természetű lehetőségeket hordozott s láncreakciószerűen fokozódó erejű lett az egyén feletti társadalmi közegben egymást erősítő társadalmi szerepkörökben.

A tanulás emberi státusa

A természeti környezettel szemben álló emberi ős emberréválásának határánál a frontáttörés lehetőségét a közösségi gyakorlat talaján halmozódó tanulási cselekvéssorok hordozták. A tanulás képességerősítő pilléreire át megvalósuló frontáttörés állattól emberhez aláhúzza és kiemeli ennek a viselkedésrészlegnek embertani jelentését. Azóta is a felfelé ívelő emberi spirál-fejlődés lépcsőfokainak megépítését, az egyre terebélyesedő társadalmi gyakorlat függvényében, tanulási cselekvéssorok végtelen sokasága előfeltételezte, egyre inkább fokozva az ember lehetőségeit.

A mindenkori mába beleszülető egyén élete folyamán ugyancsak tanulási cselekvésekben sajátítja el az elődök felhalmozott viselkedérepertoárját, s a tanulás meddőülését kizárva, szerzett tudását személyi és környezeti körülményeitől függetlenül magasabb szintre emelheti. A tanulás képességerősítő lehetősége nagymértékben fokozódik a társadalom munkamegosztásos körülményei között: társadalmilag létrejött erősítők növelik, a nyelv, az írás, a könyv, találmányok és műalkotások s ezek felerősítője: az intézményesített oktatás, illetve a pedagógus. A tanulás egyéni szerepe a közösség által felhalmozott tapasztalatok egyéni birtokbavételének a lehetőségében áll.

A szülő és a gyermek viszonyán túl az ember társadalmilag gondoskodik a tanulási lehetőségek fokozásáról. Ez indokolt is, hiszen az egyén a mindenkori társadalom követelményrendszerébe tanulás útján tagolódik, s elsajátított tudása mennyiségileg s esetleg minőségileg is növelheti a közösség képességeit. A jelenlegi megosztott érdekeltsgű világban nem is annyira a természettel szemben tanúsított biztonsági megfontolás, hanem inkább az osztályok, társadalmi rendszerek, államok, nemzetek és népek között érvényesülő hatalmi versengés készlet a tanulás képességerősítő lehetőségeinek fokozására. Egyetlen nép számára sem lehet közömbös kérdés a kiművelt fők hiánya, a szaktudósok, politikusok mennyisége és minősége, a műszaki és humán ismeretek tömeges elsajátításának színvonala, a nevelők szaktudása és elhivatottsága vagy tudományos és oktatási intézményeinek profilja. Ezen a téren egyes hatalmi csoportok államokkal, népekkel és osztályokkal szemben új típusú képességyengítő politikát érvényesítenek („agycsapolás“, szakembermegvásárlás, anyanyelvi korlátozás), más csoportok pedig fejletlen vagy gyengén fejlett népeket segítenek a korszerű anyanyelvi tanulási lehetőségek színvonalára. A tanulás társadalmi szerepe ezekben és sok egyéb tényben mutatkozik meg, s úgy tűnik, hogy a tanulóval és eredményével, a tudással kapcsolatos intenzív emberanyag-gazdálkodás minden nép életében egyre fontosabb politikai tervtétellé válik.

A cselekvő személyiség modellje

A tanulás dinamikája eleven valóságban a konkrét személyiség viselkedérendszerében ragadható meg. Ezért szükséges a cselekvő személyiségmodell vázolása.

A pszichológia története számon tartja E. Toulouse francia pszichológusnak egy, a XIX. század utolsó éveiből származó érdekes vállalkozását. Lélektani vizsgálatok alapján Zolának pszichológiai arcélét próbálta megrajzolni (E. Toulouse: *Emil Zola*, 1896). A tudományos vállalkozás mai szemmel lesújtó eredménnyel zárult:

Zola egyéniségének méretei, minősége és dinamikája semmitmondó megállapításokba zsugorodott; percepcióit megbízhatóknak, emlékezetét erősnek, de kihagyásosnak találta, kevésbé sugalmazhatóknak, érzelmi életét betegesnek észlelte, akarati vonatkozásban a kitartás emberének, a maga egészében pedig szenzitív-aktívnek minősítette. A kor fogyatékos pszichológiai ember-, illetve személyiség szemlélete, a társításvlv személyiségmodell bosszulta meg magát Toulouse felmérésében.

A pszichológia története a személyiség megközelítésének számos más változatát is nyilvántartja. A különböző tipológiák a személyiséget statikus képletként kezelik, a szellemtudományos irányzatok pedig irracionális útvesztőkbe terelik. A kibontakozás útját a különféle dinamikus személyiségelméletek képviselik. Már polgári szinten jelentős a hozzájárulása ehhez a pavlovi eredményekre támaszkodó régi és új behaviourizmusoknak (Y. Watson, E. L. Thorndike, B. F. Skinner), a P. Janet kezdeményezte s mélységeiben J. Piagetnál és H. Wallonnál kibontakozó cselekvéseméletnek, a freudizmusnak, W. Stern perszonalizmusának, a K. Lewin-féle dinamikus személyiségelméletnek, Nagy László érdeklődéstanának vagy H. Schiller motivációs elméletének.

Magasabb szinten a dialektikus materialista szemlélet birtokában először közelíti a kérdést L. S. Vigotszkij s mélyíti tovább pszichológusok hosszú sora: A. N. Leontyev, P. I. Galperin, A. R. Luria, D. B. Elkonyin, S. L. Rubinstein, Garai László és mások. Cselekvésemélet ez is, mely Pavlov eredményeit is hasznosítva munkaközpontú, és kibernetikai kategóriák (kooperáció, eszköz, vezérlés, visszacsatolás, kommunikáció) alapján tudományos aprólékossággal dolgozik a személyiség különböző vonatkozásainak feltárásán.

A kortársi tudományos lélektan eredményeinek a fényénél az emberi személyiség *önvezérlő* rendszerként értelmezhető, melynek viselkedése saját szervezetének s környező rendszereknek: a természetnek s a társadalomnak függvényeként alakul. Rendszerszerűsége a pszichikai szerkezetek és működési folyamatok törvényszerű összefüggését jelenti, önvezérlő jellege pedig a személyiség alapvető létformájának, a *cselekvésnek* önmagá által történő irányítottóságában áll. Az így értelmezett személyiség biológiai és társadalmi kontextusban a belső feltételek összeműködő egysége, melyen a külső hatások átszűrődnek, s mint prizmán a környező rendszerek hatásai, megtörve érvényesülnek. Cselekvéses viszonyban környezetével, a pszichikai személyiség a külső tárgyi világot egyrészt *tükrözi*, másrészt kellő tájékozódás útján *vezérli* is a cselekvést. A tükrözés révén az alanyban kialakul a tárgyi világ ismerete és az érzelmi-törekvéses akarati viszony a tárgyi világ iránt. A tükrözött valóság tárgyai ugyanis érintik a személyiség szükségleteit, érdekeit és törekvéseit, éppen ezért *magatartásilag* intencionálja, illetve *értékeli* azokat.

A konkrét személyiség mindig *képességek* alapján, *feladatok* jegyében, kilátásában és ráhatásában szerveződik a feladatot realizáló cselekvés *indítására* (szükséglet, törekvés, érzelem, akarat), *tájékoztatására* (érzékelés), *cselekvéstervezésre* (gondolkozás) és *végrehajtására* a történelmileg és társadalmilag kialakult kommunikációs jelrendszer felhasználásával egyéni közti kooperációban adott szerepkörben.

A személyiség viszonylag zárt rendszerébe a hatásokat információként az érzékszervek útján táplálják be. A betáplált információs anyagot magasabbrendű szervezési szintek dolgozzák fel (gondolkozás), értéklik (magatartás) és tárolják (emlékezés) további cselekvések programjaként.

A tárgyi világot tükröző és önmagá cselekvéseit vezérlő pszichikum életfeladatai folyamán környezetét *alakítja*, közben önmagá is minden ízében éri, illetve *alakul*. A személyiség önvezérlése és fejlődő irányú alakulása nem volna lehetséges, ha nem történnék meg a mindenkor cselekvésben adott tárgyi, eszmei és tár-

sadalmi vonatkozások különböző szintű kódolása *jelekbe*, társadalmi szinten a *nyelv* rendszerébe, s ha a cselekvésekben nem érvényesülne *visszacsatolás*, retroinformáció. A visszacsatolás folyamatában kerül mérlegre a cselekvés eredményessége, az az *utóhatás*, ami tájékoztató jelleggel jelzi a változás pozitív vagy negatív voltát, amihez a vezérlésnek *magatartásilag* (társadalmi összefüggéseiben: felelősségtudat, kötelességtudat) igazodnia kell, s amely utóhatás a *tanulásban* jut kifejezésre.

A tanulási tevékenység

A tanulás a személyiség viselkedésrendszerének egészében biológiai és társadalmi kontextusban érthető meg.

A pedagógia hosszú időn át elsősorban a nevelési tevékenység oktatási oldalával foglalkozott, s napjainkig elhanyagolta annak másik részlegét, a tanulást. A kísérleti lélektan zömmel az állati tanulást kutatta, s volt igazság abban a némi éllel hangoztatott megjegyzésben, hogy az emberpszichológiai laboratóriumokban erős patkánybűz terjeng. Az emberi tanulással kapcsolatos kísérletek ugyanis mennyiségileg messze elmaradtak az állati tanulási kísérletek mögött. Tanulásszociológiai vonatkozások először az oktatásszociológiai keretben bukkannak fel A. Busemannnál, E. Durkheimnál, de neves korai magyar művelője is akad Nemes Lipót (*A kültereki gyermek élete és jövője*, 1913.) és Nagy László (*A háború és a gyermek lelke*, 1916.) személyében. A tanulás személy- és társadalomformáló szerepe Ebbinghaustól (1885) és Thorndike-től a fiziológus Pavlovon keresztül napjainkig mindegyre fokozta a pszichológusok érdeklődését. Pszichológiai értelmezése lényeges változáson ment át. Kezdetben a pszichológia az emlékezet keretében az asszociációs lélektan alapján elemzi, feltárja egyes törvényeit, majd személy-, illetve cselekvéslélektani szemlélettel közelíti, s élénkülő figyelmet tanúsít a tanulás személyi dinamikája, illetve a tanulási magatartás és motiváció iránt (J. Piaget, H. Wallon, L. S. Vigotszki, A. N. Leontyev).

Legmegalapozottabb fiziológiai megközelítése a pavlovi reflexológia kategóriáiban adott (időleges kapcsolat, serkentés—gátlás, megerősítés, dinamikus sztereotípiá, analízis—szintézis, jelzés). Pavlov a tanulásban olyan tevékenységet lát, amely lehetővé teszi a szervezet és környezete közötti egyensúly kialakítását. Ennek az egyensúlynak a megteremtésére szolgáló mechanizmust a feltételes reflexben jelöli meg: a legtökéletesebben alkalmazkodó mechanizmusnak mondja, amely a szervezet számára lényeges jelenségekre a legérzékenyebben válaszol, mivel a világnak minden jelensége csak jelzésein keresztül jelenik meg. A behaviouristák (például R. S. Woodworth) szerint a tanulás változás, amely a szervezetben sokfajta tevékenység közben jön létre. Ez az értelmezés azért felületes, mert nemcsak a tanulásra vonatkoztatható, s mert kimarad belőle a tanulás döntő mozzanata, az elsajátítás.

A lényegre tapint Leontyev felfogása. A tanulásban Piaget nyomán cselekvéses elsajátítási folyamatot lát. Ennek eredménye a történetileg kialakult emberi sajátosságok, képességek, viselkedési módok egyéni felidézése, olyan folyamat, amelyben a fajfejlődés eredményeit az egyén átveszi. Az elsajátítás folyamatában döntő szerepe van a tárgyi tevékenységnek, amely az elsajátítás eredményeképpen eszmei cselekvéssé alakul. D. B. Elkonyin és W. W. Davidov algebrai anyaggal folytatott oktatási kísérletei bizonyítják, hogy a tanulás végső fokon mindig tárgyi tevékenységek strukturális összefüggéseinek reprodukciója eszmei tevékenységi szinten. Éppen ezért például a matematikai összefüggések elsajátítását nagymértékben megkönnyíti, ha az összefüggéseket objektíváló tárgyakat iktatunk be a gyermek élet-

korának megfelelő tevékenységébe oly módon, hogy a tevékenység strukturális összefüggései a megfelelő matematikai összefüggéseket reprodukálják.

Magunk részéről a tanulásban a képességerősödés mozzanatát hangsúlyozzuk, ami személyi és társadalmi kontextusban valósul meg, és itt is kap értelmet. Képességerősödés abban nyilvánul meg, hogy mind személyi, mind társadalmi vonatkozásban a tanulási cselekvés teljesítményével, a tudással, értéknövekedés áll be. Tudáson nemcsak elméleti ismereteket kell értenünk, hanem mindenfajta gyakorlati, tárgyi és eszmei cselekvési készséget.

Az eredményes tanulási tevékenység általában három szakaszra tagolódik: a tanulási teljesítményt megvalósító szakaszra, a reprodukálás szakaszára és e két szakasz közötti időközre. Az így tagolódó tanulás eredete tekintetében lehet alkalmi és társadalmilag tervszerűsített. A közfelfogás és a pedagógiai irodalom a tanulás fogalmát az utóbbi értelemben használja. Pszichológiai kritériumok alapján különíthető el a mozgásos, érzékszervi, szóbeli szándékos és önkéntelen, értelmes és gépies tanulás. Mindegyik esetben a tanuló számára a tanulás *feladatként* jelentkezik: *probléma* vagy *lecke* formájában. A tanulási feladat társadalmi fogantatású, s ezért objektíve indokolt a folyamat társadalomtudományi vizsgálata is.

Szociológiai megközelítéssel tisztázható többek között a tanulási tevékenység helye a más társadalmi tevékenységek sorában, társadalmi meghatározottsága és társadalomformáló szerepe. Minden emberi tevékenység, ha áttételesen is, a munkatevékenység kontextusában kap értelmet, annyiban válik jelentőssé, amennyiben a munka érdekerületén teljesítményfokú, illetve teljesítménycsökkentő hatást vált ki. Ez a munkaközpontúság faj- és egyedfejlődésileg is objektív adottság. Ezen az alapon meghatározható az egyes tevékenységek funkciója s elkülöníthetők munka előtti, munkabeli, munka utáni, munka feletti, munkán kívüli és munkaellenes osztályokra. A tanulási munka előtti tevékenységek osztályába tartozik abban az értelemben, hogy a játék után következik, s megelőzi a munkát. A beállítódás szerint a munkához van közelebb: a tanulás esetében is feladatot kell megoldani és fegyelmezettnak kell lenni. Nem ösztönös, hanem a társadalmilag szervezett oktatási folyamat egyik oldala. Társadalmi funkcióját illetően a társadalmi integrálódás alapformája, előfeltétele a tényleges munkatevékenységnek. Mint ilyennek, szolgálatában állanak a személyi viselkedés indító, feldolgozó, irányító és végrehajtó tényezői, ami más szavakkal azt jelenti, hogy a tanulási tevékenységben az egész személyiség érdekelt: úgy is, mint annak alakítója s úgy is, mint annak hatása nyomán alakuló rendszer.

Társadalompszichológiai megközelítésben a tanulási tevékenységnek azok a vonatkozásai kapnak hangsúlyt, amelyek a személyközi kapcsolatok, a szerep vagy státus, a kommunikáció, a csoport mikrostruktúrája és a makrostrukturális képződmények (közvélemény, előítélet, divat) oldaláról érintik a tanulás menetét.

Paradoxon a megoldás útján.

Napjainkat sokfajta ellentmondás mozgatja. Egyesek látszólagosak. Ilyen művelődési téren az információtorlódás és az oktatás alacsony hatékonysága közötti vonatkozás. A látszat mögött ugyanis az oktatás részéről társadalmi mélyáramok által táplált fáziskésés áll fenn. A kérdés megoldását egyesek kívülről mennyiségi elgondolással közelítik s műszaki megoldást, az oktatás gépesítését ajánlják, mások a hagyományos pedagógiai technika felfokozott működtetését, s csak kevesen gondolnak az információs anyag korszerű kiválogatására és sűrítésére. Az első megoldás az oktatás személytelenítésének, dehumanizálásának veszélyét hordozza magában, a

második visszautasítja az emberi személy, a humánum teljesítőképességének műszaki segítséggel történő felfokozását, a harmadik viszont történelmileg kialakult értékebeállítódások ellenállását kell hogy legyőzze.

A paradoxális helyzetből kivezető út logikai lépcsői adva vannak a kortársi tudományos pedagógia és segédtudományai idevágó törekvéseiben. A pedagógia során levő feladata, hogy egységes logikai rendszerbe szervezze a tanulás- és oktatás-szociológia, az oktatás és tanuláspszichológia, a kortársi pedagógiai technika, illetve a pedagógiai kibernetika idevágó eredményeit s ezáltal az optimális tanulási teljesítmény determináló csatornáit a pedagógiai gyakorlat számára vezérlés alá vonja. Annak érdekében, hogy kibontakozhassék a megfelelő hatásfokú oktatás, amely képes felzárkózni az információnövekedés üteméhez, az oktatásnak mindenekelőtt el kell kerülnie a kizárólagosság buktatóit. Ebben a követelményben nem eklekticizmust, inkább dialektikus szintézisigényt kell látni. Azt, hogy a materialista személyiségpszichológia s a szocialista iskola koordinátaiban a pedagógiának és pedagógusnak a korszerű pedagógiai technika alkalmazása mellett minden helyzetben meg kell látnia s tudnia kell mozgósítani azokat a tartaléke energiákat, amelyek a tanuló egyéni, egyéni és csoportdinamikájából adódnak.

Ez a szemléleti és elvi alap szocialista viszonyok között egyik logikai lépcsőfokát alkothatja a paradoxális helyzetből kivezető útnak.

Információtorlódás és optimális pedagógiai helyzet

A gyakorlat talaján, a biológiai és társadalmi kontextusban alakuló gyermeki személyiség tanulásra kényszerül. Kimutatták, hogy egy 12 osztályt végzett ifjú tanulmányai során közel 15 ezer tanórán, tehát szervezett pedagógiai szituációban kénytelen részt venni. Túl azon a tényen, hogy az ifjú ontogenetikai és társadalmi állapotánál fogva is információnálisan telített, korunk információtorlódása rendkívüli módon növeli ezt a telítettséget. Úgy tűnik, hogy *a kérdés megoldása a szervezett pedagógiai helyzetek optimalizálásán dől el.* A kortársi pedagógia a társtudományok (fiziológia, lélektan, szociológia, pedagógia, kibernetika, iskolaegészségtan, pedagógiai meteorológia, ergonómia, oktatásgazdaságtan) hozzájárulásával közel áll ahhoz, hogy vezérlés alá vonja az optimális tanulás csatornáit. A kérdés nemcsak a pedagógián múlik, mivel a pedagógiai tevékenység is társadalmi mélyáramok függvénye. Ettől függetlenül azonban az eredményes tanulási teljesítményt a tanuló optimális működése dönti el, illetve a tanuló személyisége pedagógiai implikációinak tiszteletben tartása. Ezek közül a következők tűnnek bizonyosaknak:

Az oktatás közvetett irányítású tevékenység, a tanuló önzérlését is érvényesítő munka. Éppen ezért nincs előnyös tanulási helyzet a tanuló személyiségének konkrét ismerete nélkül, beleértve egyéni és társadalmi dinamikájának vonatkozásait.

Az oktatási helyzet nem merülhet ki csupán információközlésekben. Optimális szintre csak akkor emelkedhetik, ha az elsajátíttatás útján formál és alakít is a szocialista embereszmény és értékrend jegyében.

Antropológiai tartozéka minden embernek az információkat áthagyományozó és hordozó természetes jelrendszer, az anyanyelv. Az anyanyelvi tanulás előnyeinek lélektani, szociológiai, ergonómiai és antropológiai indokai magyarázzák a szocialista humanizmus idevágó álláspontját. A tökéletes bi- és polilingvizmus lehet egyes kiváló tanulók intellektuális bravúrja, de általánosítása a valóságban egyet jelent a gyermek többnormás terhelésével, az információfeldolgozás színvonalának leromlásával s a túlterheléssel együttjáró személyi zavarok tömegessé válásával.

Demény Dezső